

Slovenska moderna

Modernizem lahko povežemo z literarnim obdobjem Fin de Siecle.

Slovenska moderna je literarno obdobje, ko se na Slovenskem začnejo uveljavljati evropske literarne smeri, in sicer dekadenca, simbolizem in nova romantika. Za začetek moderne štejemo leto 1899, ko Ivan Cankar izda pesniško zbirko Erotika in tudi Župančič izda pesniško zbirko Čaša opojnosti. Konča se zelo hitro, in sicer leta 1918, ko je konec 1.sv. vojne in istega leta umre Cankar.

Predstavniki lirike:

- Dragotin Kette
- Josip Murn
- Oton Župančič
- Ivan Cankar

Sodobnik moderne lirike je bil Alojz Gradnik, ki je svoje pesmi govoril skozi ženska usta.

Predstavniki proze:

- Ivan Cankar (najpomembnejši)
- Fran Govekar
- Fran Milčinski
- Fran Saleški Finžgar
- Zofka Kvedrova

Sodobnik proze je bil tudi Izidor Cankar.

Predstavniki dramatike:

- Ivan Cankar
- Oton Župančič
- Finžgar

Moderna se od srednjega veka uporablja kot nekaj novega, drugačnega.

Lirika

Od srednjega veka se izraz moderna uporablja kot nekaj novega, nekaj današnjega v primerjavi s preteklostjo.

Predstavniki lirike (Župančič, Cankar, Murn, Kette) so se povezali v ilegalno tajno dijaško društvo, ki se je imenovalo Zadruga. Znotraj tega društva so izdajali svoje glasilo Zadruga. Pogovarjali so se o literaturi. Ker so literarna vprašanja prešla v politična, so se preselili v staro Cukrarno, kamor so se od leta 1895 zatekali brezdomci, študenti. V Cukrarni je imel svoje prostore Murn, pri katerem so se največkrat zbirali člani tega društva. Leta 1895 je bil v Ljubljani potres.

Proza

Nastanejo štiri poglaviti tipi romanov:

1. **naturalistični roman**

Tak roman je objektivni. Pri nas govori o erotiki in politiki. Zelo dobro upošteva pri nas naturalistično determiniranost Zofka Kvedrova.

2. **socialni in narodno-politični roman**

Primer tega romana je Cankarjev Martin Kačur. Gre za nosilca, ki prikazuje svoje ideje, težnje glede na politično situacijo v Sloveniji.

3. **zgodovinski roman**

Imamo tri vrste snovi:

- naseljevanje Slovanov na Balkanu; primer je Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem, njihove spopade s Germani in vsiljeno krščanstvo
  - zgodnji srednji vek, turški vdori in kmečki pusti; predstavnik je Slavko Pregl
  - 30-letna vojna, npr. Ivan Tavčar: Visoška kronika
- #### 4. **psihološki roman**

Primer je Cankarjev roman Hiša Marije Pomočnice in Vladimir Levstik: Zapiski Tine Gramontove.

Pišejo se tudi novele, povesti in črtice. Črtica je najbolj sveža prozna oblika tega obdobja. K temu je največ prispeval Cankar in lahko govorimo o Cankarjevem modelu kratke pripovedi.

V slovenski literaturi govorimo o treh pomembnih vrhovih:

1. romantika □ Prešeren
2. Cankar, Murn, Kette
3. Dalmatin: Biblija (čas reformacije)

Dragotin Kette (1876-1899)

Dragotin Kette je bil nesrečno zaljubljen v Angelo Smolovo, hčer mestnega svetnika. Bil je član društva Zadruga. Zbolel je za jetiko (tuberkulozo). Ta bolezen se razvije v vlažnih, temnih, zadušnih prostorih, tudi zaradi preveč nočnega dela in pomanjkanja čistoče. Jetika je pljučna bolezen. Imenujemo jo lahko tudi socialna ali družbena bolezen. Kette potem umre v Cukrarni pri 23-ih letih.

Napisal je dve pomembni deli:

- pesniška zbirka Poezije, vendar njeno izdajo ne doživi, ker izide leto po njegovi smrti, torej leta 1900. Njegove pesmi je za izdajo pripravil Anton Aškerc.
- otroška poezija in proza; npr. knjiga Šivilja in škarjice

Kette velja za enega največjih sonetistov po Prešernu. Napisal je 7 sonetnih ciklov. Kette je preživel kar nekaj časa v Novem mestu, kjer je končal gimnazijo in doštudiral.

Dragotin Kette: Na trgu

Najprej je bil naslov pesmi Na novomeškem trgu. To pesem je napisal, ko je bil gimnazijec v Novem mestu, leta 1897. Dogaja se na novomeškem trgu, na katerem je vodnjak, ta pa se nahaja blizu hiše, v kateri je živela Angela Smolova. Bila je lepotica, ideal za Ketteja, vendar pa je ni mogel dobiti. Njegova ljubezen je bila neuresničljiva. Pesem je bila namenjena Angeli Smolovi.

1. kitica:

Čas dogajanja: ponoči – vse je mirno, spokojno, le nekaj ni mirno, in sicer veter, ki povzroča šumenje vode. Osrednji motiv je vodnjak.

2. kitica:

Tukaj gre za primerjavo: voda neskončno, neomejeno kroži, tako je tudi njegova misel na Angelo Smolovo neskončna.

3. kitica:

Potovanje vode je neskončno, vendar do zvezd in Elizij ne more. To spet primerja s seboj. Tudi on neskončno misli nanjo, a njegove misli ne morejo do nje.

4. kitica:

V prvem delu te kitice se ponovi mirno stanje. Potem pa imamo antitezo, ko imamo mirno, spokojno noč. Angelo, ki je mirna in se ne ozira na Ketteja, na drugi strani pa imamo pesnikovo nemirno dušo.

Ta pesem je podoknica ali serenada. To je ljubezenska pesem, ki jo fant poje svojemu dekletu pod oknom zvečer. Serenada pomeni v italijanščini in španščini večer.

Pesem je nastala na prelomu iz 19. v 20. stol. Takrat se v slikarstvu pojavi slog impresionizem. Predstavnik je npr. Ivan Grohar: Sejalec, Van Gogh. Slog pesmi je impresionističen, ker gre za neke trenutke, vtise s trga. Trg lahko vidimo in ga tudi slišimo, saj šumi veter.

Impresionizem je umetniški slog, ki skuša neposredno zaznati trenutne čutne vtise. Ta slog se razvije in uveljavi v slikarstvu ob koncu 19. stol. Izhodišče impresionizma je vedno vtis, ker hoče razkriti tisto, kar se skriva za zaznamovanim.

Oblikovne lastnosti

Imamo trizložno stopico, ki je amfibrah (U – U), vendar pa je na nekaterih mestih nepopolna. Rima je razgibana, s katero doseže razigrano, razgibano vzdušje.

Najdemo tudi blagoglasje ali evfonijo, kjer gre za ubranost glasov. To pomeni, da šumniki in sičniki ponazarjajo šumenje in pršenje vode.

Verzni konci se ne ujemajo s stavčnimi konci. To imenujemo enjambement ali verzni prestop. Tu stavek ali misel razširimo čez verzni konec. Enjambement se uveljavi v romantiki.

1. kitica:

Metafore:

- poosebitev □ noč trudna beži, molči
- inverzija □ noč trudna

2. kitica:

- pomanjševalnice □ vodice, rosice
- blagoglasje
- okrasni pridevki

Josip Murn – Aleksandrov (1879-1901)

Murn je bil nezakonski sin hlapca in dekle. Mama ga je zapustila na kmetiji in šla v Trst ter se je tako odpovedala sinu. Za Murna vse življenje skrbijo tuji ljudje. Najbolje je zanj skrbela dijaška gospodinja, in po potresu leta 1895 sta se preselila v Cukrarno. V Ljubljani je Murn spoznal zelo vplivno žensko, in sicer Franjo Tavčar, ženo Ivana Tavčarja. Franja Tavčar mu priskrbi štipendijo in Murn se preseli na Dunaj v eksportno univerzo (vrsta trgovanja). Na Dunaju ni zadovoljen z univerzo in študijem, ker želi študirati pravo. Zato zapusti univerzo in izgubi štipendijo. Vrne se nazaj v Ljubljano.

Murn je bil zaljubljen v Almo Souvanovo, ki ga ni marala. V gimnazijskih letih ji je napisal cikel pesmi Noči. Cikel je zavrnila. Alma je bila hči ljubljanskega veletrgovca. V Ljubljani se preživlja Murn kot uradnik. Tudi on zbolí za jetiko: 2x se zdravi na podeželju. 1. gre v Zalog pri Cerkljah, 2. pa v Vipavsko dolino in na Bled. Ker je bilo zdravljenje neuspešno, se je vrnil v Cukrarno. Umre leta 1901 na isti postelji kot Kette. Maja nekaj mesecev pred svojo smrtjo je napisal pismo svojemu prijatelju.

Murn je bil član Zadruga. Njegove pesmi so izšle v pesniški zbirki po njegovi smrti, Pesmi in romance, leta 1903. Preden je umrl je dal te pesmi svojemu prijatelju, Ivanu Prijatelju. Josip Murn velja za najčistejšega lirika slovenske književnosti. To pomeni, da ni bil omejen, obremenjen s tendenčnostjo in aktualizmom tistega časa. Tendencična oz. angažirana književnost pomeni, da pišejo prijatelju in pesniki z namenom, in ne pišejo zaradi sebe. Murn je pisal čisto poezijo, saj piše kar sam čuti, in ga ne zanima aktualnost. Za čisto poezijo je značilno, da je Murn uporabljal geminacijo (podvojitve besede na začetku verza), anaforo, stopnjevanja. Poleg čiste poezije je zanj značilno, da je pisal ljubezenske pesmi za Almo in razpoloženske ter življenjsko-izpovedne pesmi. Njegove najbolj znane pesmi so kmečke pesmi.

Josip Murn: Sneg

1. kitica:

Gre za impresijo zimske pokrajine. Slišimo kraguljčke. Drobní sneg pada neskončno. Nekje slišimo kraguljčke, na drugi strani pa je molk. Sneg dela neko tišino, molk.

2. kitica:

Govori o smislu bivanja, gre za neko razmišljanje. Razmišlja o svoji ustvarjalni in življenjski moči, sprašuje se. Izpostavi vse tri časovne perspektive: preteklost, sedanjost in prihodnost. Preteklost je brez teže, smisla. Prihodnost tudi nima teže, smisla. Murnu ostaja samo sedanjost. Murn je melanholičen, osamljen, pesimističen. Narava ga spominja na svojo lastno nemoč.

Josip Murn: Pesem o ajdi

Pesem o ajdi je ena najbolj znanih kmečkih pesmi. Gre za kmečko tematiko. Snov jemlje iz kmečkega življenja.

1. kitica:

Podana je podoba ajde. Ajda je prikazana na impresionističen način. Podoba ajde je čutna, ker jo lahko vonjamo, saj diši. Lahko jo tipamo in vidimo (bela). Lahko jo tipamo, ker je topla in gorka od krvi.

2. in 3. kitica:

V 1. kitici so glagoli v sedanjosti, v 2. in 3. kitici pa je zgodba o ajdi v preteklosti. V tema dvema kiticama je čutnost stopnjevana. Dodan je okus, saj je ajda polna medu in je sladka (2. kitica). Dodana je še omamnost. V teh dveh kiticah gre za nek erotičen odnos. Ajda je lahko ženska, ki je topla od krvi. Čebela je moški. Ajda je polna medu, gorka od krvi. Čebela je lahko tudi sam Josip Murn, saj ajdo občuduje, je navdušen nad njeno lepoto.

4. kitica:

Spet imamo sedanji čas in zopet je ajda izrisana, saj stoji, diši, se blešči. Gre za podobo ajde v sedanjiku. S to kitico se konča 1. motiv pesmi, in to je ajda.

5. kitica:

Tu nastopi 2. motiv pesmi, in sicer kmet. Kmet izraža kmetovo srečo, ima spoštljiv odnos do ajde. Gre za nek poklon. Najprej je navdušen, nato se je pokloni, ker ajda diši.

6. in 7. kitica:

Pojavi se 3. motiv pesmi, in sicer je to zima, nato smrt. Gre za ledeno-hladen tuš na vse kipeče življenje. Ko pravi mrzla in hladna, ponazarja čarovnico. Tu je čas prihodnjik. Smrt (čarovnica) je ponazorjena v sedanjiku, je že prisotna. Uničenje pa bo šele prišlo.

Ta pesem je pesimistična, čeprav je za Murnove kmečke pesmi značilno, da so optimistične. Ponavadi je Murn pisal kmečke pesmi tako, da je v njih izražal veselje in voljo do življenja. V kmečki skupnosti se počuti domačega. Toliko časa izraža srečo, veselje do kmečkega življenja, dokler je očaran nad kmečko idilo, pokrajino, folkloro. Pesem o ajdi je popolnoma drugačna od drugih kmečkih pesmi. Ta pesem je precej

zapletena, ker ne gre za pesem o kmečki idili, ampak pojave iz kmečkega življenja. So simboli, ki so napolnjeni s hrepenenjem po nedoseženem. Celotna pesem je podoba naravnega dogajanja in prerašča v simbol življenja in smrti. Murn pove, da vsako, še tako kipeče, radoživo življenje, se konča s smrtjo. Človek je del narave, in ne da umira samo narava, ampak dejstva o življenju in smrti velja tudi za človeka. V prvih štirih kiticah ponazarja življenje in ljubezen, na koncu pa tudi smrt. Ajda ni prvoosebni lirski subjekt, ker ni uporabljena za izpoved prvoosebnega lirskega subjekta, saj ne govori kot jaz. Murn svojo usodo poistoveti z ajdo, da sta del nekega naravnega dogajanja. Ker to ni izpoved prvoosebnega subjekta, ampak upodobitev dogajanja v objektivni naravi, katere del je tudi pesnik sam, govorimo o lirski subjektivizaciji.

Oton Župančič (1878-1949)

Rojen je bil b Beli Krajini v trgovski družini. Gimnazijo je končal v Ljubljani in šel študirat zgodovino in zemljepis na Dunaj. Študiral je še slovanske jezike. Študija ni končal. Ko se je vrnil v Ljubljano, je poučeval na ljubljanski klasični gimnaziji. Nekaj časa je bil v Franciji in Nemčiji, kjer je bil celo domači učitelj za otroke. Nato se vrne v Ljubljano in je nato do konca življenja opravljal službo mestnega arhivarja, postane še dramaturg in upravnik Slovenskega narodnega gledališča. Leto pred svojo smrtjo dobi naziv ljudski umetnik in izvolijo ga za častnega direktorja Ljubljanske univerze. Bil je član Zadruga.

Župančiča štejemo za enega najpomembnejših predstavnikov slovenske moderne in velja za utemeljitelja slovenske moderne proze, skupaj s Cankarjem. Zajame 50 let svojega življenja v svojih literarnih delih. Najprej se je uveljavil kot pesnik.

Njegove pesniške zbirke so:

- Čaša opojnosti □ leta 1899; napisal jo je pri svojih 21-ih letih; ta pesniška zbirka govori o ljubezni
- Čez plan □ ima prav tako ljubezensko tematiko
- Samogovori □ napisal jo je v Parizu in je Župančičeva najpomembnejša pesniška zbirka. Gre za pesimizem, izpoveduje navezanost na domače okolje.
- V zarje Vidove
- Zimzelen pod snegom

Župančič je pisal tudi otroško poezijo – Mehurčki, Lahkih nog naokrog, Cicibani. Imel je dva sinova. Bil je tudi dramatik in je napisal dve dramski deli:

- Veronika Deseniška
- Noč na verne duše

Župančič je bil zelo pomemben prevajalec. Prevajal je Moliere, Shakespeara, Tolstoja, Balzaca in Danteja.

Oton Župančič: Duma

Duma je otožna, ukrajinska ljudska pesem, kjer gre za otožno premišljevanje, pesimizem. Pesnik jo je napisal v Parizu. Pesem je izšla v pesniški zbirki Samogovori. Je dvodelna, saj jo je hotel napisati z jasnim očesom (razumom) in moški glas ponazarja razum. Ženski glas pa ponazarja čuteče srce, to pomeni s čustvi. Ko je pesnik v tujini, se še bolj zaveda, kaj se bo s Slovenci zgodilo, če se bodo odseljevali. Zato je ta pesem ena najboljših domovinskih in socialnih pesmi, ker v tej pesmi izraža svoje razmerje do domovine, naroda, slovenstva. To srečamo že pri Prešernu, Franu Levstiku (Martin Krpan).

V uvodu imamo triverzni prolog, kje pesnik razloži kompozicijo pesmi.

1. Ženski glas hvali domovino, domačo zemljo. Gre za hvalospev, hvaljenje, čaščenje, opevanje domovine. Župančič uporablja bogato metaforiko: anafore, nagovor, pomanjševalnice. Gre za idealiziranje domače domovine.

Moški glas pa ponazarja hvalospev tujini. Gre za pesem napredka in razvoja. V tujini je vse lepo razvito. Moški glas odgovarja ženskemu. V tujini so matere enake kot v domovini, prav tako bedijo nad zibelkami. Ugotavlja, da matere ljubijo svoje otroke in kmetje zemljo v tujini kljub napredku. Oba idealizirata svoji temi, ženska domovino, moški pa tujino. Moški vidi v tujini razvoj umetnosti, filozofije, politični razvoj.

2. V drugem delu se oglasi pesnikovo srce kot odgovor ženskemu in moškemu glasu. Najprej gre za odgovor ženskemu glasu o domovini. Odgovor ženskemu glasu idealizira slovensko domovino. Najprej se spomni na svojega očeta. Oče mu je namreč odprl oči za lepoto domovine, običaje. Gre za pesnikov idiličen spomin na otroštvo.

Potem imamo odgovor moškemu glasu. Spozna slabo stran tujine. Opisuje množično izseljevanje v tujino, slovenski kmet je postal rudar. Slovenska zemlja ostane prazna. Kmetje se odselijo v tujino in tam umrejo, tako očetje kot sinovi. Slovenci so šli v tujino, tam delali in pozabili so na domovino, predvsem mlajše

generacije.

Pesem se konča z retoričnimi vprašanji, ker Župančiča skrbi, da se bo slovenstvo razgubilo. Na koncu imamo metaforo za pesnika (školjka) in pesem (biser). Skladnja nastane zaradi bolečine, kaj se bo zgodilo s Slovenci.

Verz je svoboden, poljubno dolg. Šele v zadnjih kiticah se nekoliko razgiba. Verz sovpada z pesnikovimi mislimi. Verz se umiri šele na koncu.

Ritem je pri ženski lagoden in počasen, pri moškem pa je odsekan in razgiban.

Ivan Cankar (1876-1918)

Cankar se je rodil na Vrhniki. Na začetku je bil vzgojen v krščanski družini, potem pa se od vere oddalji. Cankar se je preživljal s pisanjem in predavanji, zaradi katerih je bil tudi zaprt. Bil je zelo kritičen do razmer na Slovenskem. V zaporu je bil trikrat.

Najpomembnejša dela:

- pesniška zbirka Erotika, leta 1899; bila je nemoralno označena
- Vinjete; vinjeta je trtna vitica, tudi literarna oblika, zbirka črtic
- Podobe iz Sanje; zbirka črtic in novel
- romani Na Klanci, Martin Kačur, Nina

Cankar je najpomembnejši slovenski dramatik. Pomembna dramska dela:

- Hlapci
- Pohujšanje v dolini Šentflorjanski
- Kralj na Betajnovi
- Za narodov blagor

Bil je tudi kritik in esejist. Zadnja leta je živel v gostilni na Rožniku. Pokopan je na Žalah skupaj z Murnom, Kettejem in Župančičem.

Ivan Cankar: Hlapci

Hlapci so Cankarjevo najpomembnejše dramsko delo. Napisal jih je leta 1909 v Sarajevu, ko so na deželno-zborskih volitvah zmagali klerikalci.

Na začetku imamo uvodni moto iz Hamleta (str.75). Hlapci so ogledalo takratne družbe, ki se obrača po vetru, se podreja.

Ko je Cankar napisal Hlapce, ni dočakal dramske uprizoritve, ker mu to cenzura prepove, ker so našli veliko inkriminiranih mest, in to naj ne bi bilo primerno za ljudstvo. Uprizorijo jo 31.5.1919. Najbolj se obrača po vetru Komar. Ideja proletariata je izražena na str.122 (...daj mi roko!).

Moto: Hlapci, učitelji so ogledalo tistega časa. Gre za obračanje ljudi po vetru.

V Drami je pesimistično, tragično to, da se odpove svojim idejam, je vdan v usodo, obenem pa se ne odloči za smrt, ampak vstopi v novo življenje. Pri Jermanu gre za resignacijo. Tragičnost se kaže po 3. aktu in vse do konca.

Goličava (rovtarske Atene), so simbol brezupnega pobega, od koder ni rešitve. Tja so pošiljali družbene nasprotnike, tiste učitelje, ljudi, ki se ne podreajo sistemu in nasprotujejo družbi.

Osrednje idejno geslo: »Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni; ustvarjeni za hlapčevanje!« Opozarja na večno hlapčevski značaj slovenskega ljudstva.

Dramska tehnika je sintetična. Konec drame je pesimističen, saj doživi zavrnitev v ljubezni, propad na političnem področju in umre mu mati. Vrh pesimizma se zgodi, ko želi narediti samomor, saj se zave, da je delno kriv za materino smrt, čuti moralno krivdo. Potem se mu še mati ne oglasi in to ga še bolj potre. Nato se nadaljuje Jermanovo življenje na Goličavah, ko se odloči za hlapčevsko življenje. Na koncu zmaga optimizem, saj se Jerman odloči za življenje. Vrh drame je v 3. dejanju, kjer imamo pogovor med Jermanom in župnikom: »Pokazali ste mi, kaj je moj posel, ...« 1. dejanje se dogaja v javnem prostoru, to je na vrtu pred županovo hišo. Naslednje dejanje se dogaja v šolski zbornici, ko sežgejo knjige Cankarja, Tavčarja in Aškerca. Obdržijo Prešerna in Gregorčiča. 3. in 5. dejanje se dogaja v Jermanovi izbi v zasebnem prostoru, kjer so knjige. 4. dejanje se dogaja v gostilni. Celotno dogajanje se dogaja v vasi, pol leta. Začne se spomladi z volitvami, konča pa se do božiča. Zborovanje se zgodi jeseni. Tri dni pred božičem se zgodi materina smrt.

1. Dejanje

Dogaja se pred županovo hišo, kjer se srečata Jerman in Anka. Anka je brezbrizna, hladna do Jermana, ki pa je zrelejši od Anke in ga Ankino obnašanje prizadane. Jerman je star od 25-30 let. Cankar nam izriše čas

pred volitvami. Vsi učitelji so na strani naprednjakov, razen Hvastije. Najbolj izstopa med naprednjaki Komar. Ta sreča Hvastijo in župnika. Vsi so prepričani, da bodo naprednjaki zmagali. Nato pride premožnejši sloj: nadučitelj, zdravnik, župan. Na volitve ne gre zdravnik ki pravi, da hodi v cerkev iz navade, in da se bo ljudstvo odločilo za zmago naprednjakov. Pride poštar, ki omeni, da je zmagal klerikalna stranka. Potem pride k učiteljem župnik in vsi učitelji se mu prilizujejo, le Jerman ostane zadaj in tako pokaže, da se ne bo podredil sistemu.

2. Dejanje

Dogaja se v šolski zbornici. Nadučitelj in Komar izločita knjige Tavčarja, Cankar in Aškerca. Tudi Geni in Lojzka se srečata in pogovarjata o tem, da si je Geni kupila rožni venec. Tu Geni že omeni Goličavo. Pride zopet župnik. Pravijo mu, da bo zdaj lepa prihodnost pod katoliško cerkvijo. Župnik jih povabi na večerjo, zato da se bodo pogovorili, kaj je prav, kakšni morajo biti učitelji, da morajo biti zgled. Moti ga, da je Komar pijanec. Tam obtožijo Jermana, da vodi neko izobraževalno društvo. Sledi nagovor med župnikom in Jermanom. Župnik mu očita, Jerman to sprejme. Župnik hoče, da se vsi podredijo sistemu, in da se ve, da je on gospodar. Župnik spoštuje Jermana, saj je edini, ki mu da župnik roko. Precej sta si podobna.

3. Dejanje

Dogaja se v Jermanovi sobi, ki je polna knjig in je skromno opremljena. Sledi pogovor med župnikom in Jermanom. Župnik želi, da si se učitelji podredili sistemu. Jerman je edini v knjižnici, ki mu da župnik roko.

Jerman in Kalandar se pogovarjata o izobraževalnem društvu (zborovanje). Jermanovega dejanja ne odobrava njegova mati, in Kalandar pravi: »Tako se mi dozdeva, da te južine niso dali prijazne roke.« Zmoti ju tudi kmetica, ko očita Jermanu, da je antikrist in da zapeljuje otroke. Pride Lojzka in ona je zaljubljena v Jermana. Igra vlogo prijateljice, zaupnice, je posrednica med Anko in Jermanom. Lojzka tolaži Jermana, noče ga prizadeti preko besed, ki jih je zanj namenila Anka. Nato pride župnik in sledi pogovor med njim in Jermanom. Tema pogovora je hlapčevanje in na teh straneh so prisposodbe za hlapčevanje. Župniku ne gre za vero in za to, da bi ljudje množično hodili v cerkev, želi le, da bi se Jerman podredil sistemu. Župnik Jermana spoštuje. Oba imata svoja stališča, nobeden od njiju na odstopi od svojega prepričanja. Potem mati Jermana še enkrat prosi, da se podredi sistemu in naj ne zavrže boga.

4. Dejanje

Dogaja se na zborovanju v krčmi, kjer je malo ljudi in krčmar se pritožuje. Jerman govori »samemu sebi«, nihče se ne zmeni zanj. Ljudje zbirajo podpise za premestitev Jermana na Goličavo. Na koncu ga obmetavajo s kamni, čašami, hrani ga Kalandar. Neka ženska omeni Jermanovo mater na smrtni postelji, kar povzroči, da se Jerman moralno zlomi. Na eni strani je boj za oblast, na drugi pa šibkost in krivda za materino slabo stanje.

5. Dejanje

Dogaja se v Jermanovi izbi. Vsi se pridejo k njemu poslovit. Jerman razmišlja o smrti. Na koncu ga rešita smrti mati in Lojzka.

Motivi:

- župnik
- učitelj

Preko teh dveh likov se razvija tema:

- učitelj se noče podrediti novi oblasti
- moralna krivda Jermana

Stranski motivi:

- volitve
- neuslišana ljubezen med Jermanom in Anko
- stranski konflikt: Hvastja in Komar □ Zmaga Hvastja, in zato mora Komar pred njim poklekniti, ga poniža
- nerazumevajoča življenjska spremljevalka Lojzka
- materinsko-sinovski kompleks

Skozi vse te stranske motive avtor kritizira takratne razmere, družbo.

- motiv kovača Kalanderja – motiv proletariata

Ideja: Hlapčevanje je edini način obstoja določenega tipa ljudi. Cankar to razširi na vse Slovence.

Dve perspektivi:

- satira na začetku, ki kaže na razmere na Slovenskem, npr. hlapčevanje, obračanje po vetru...
- Jermanov notranji intimni problem, na koncu tragično

Jerma n je navezan na svojo mater, zanjo skrbi, je občutljiv, ko jo kdo omeni. Jerma n goji prijateljski odnos do Lojzke, ta pa zanj skrbi kot za svojega sina. Vidimo materinsko držo, stopi na njegovo stran, ga tolaži, je vanj zaljubljena. Lojzka zaupa Jermanu, želi mu pomagati. Župnik Jermana spoštuje, torej je opazen spoštljiv odnos. Vsak ima svoje stališče, imata enako razmišljanje – sta na isti ravni – noben se noče podrediti oblasti, vendar sta tekmeča.

Uvodni moto iz Hamleta □ Namen umetnikov je bil od nekda j, je ter ostane, da naturi tako rekoč ogledalo drži: ka že čednosti nje prave črte, sramoti nje pravo odličje, stoletju in telesu časa odtis njega prave podobe.

Ivan Cankar: Vinjete

Vinjete so prvo Cankarjevo prozno delo in gre za zbirko črtic in novel, ki jih je pisal od leta 1896. Izšle so leta 1899 – istega leta kot Erotika. Črtice so napisane v impresionistični – dekadenci tehniki, saj v njih zavrne vse veljavne norme, odmakne se od realizma in naturalizma. Odmakne se zato, ker to omejuje njegov subjektivizem. Govori o vtisih, razpadu, individualnih, moralnih, erotičnih problemih in poudarja čustva, lepoto, dušo, hrepenenje.

Vinjeta je trtna vitica ali pa prozno delo.

Na koncu Vinjet je epilog. Cankar opisuje, kako so sedeli po dunajskih kavarnah, s somišljeniki razpravljali o realizmu. Tu Cankar obračuna z realizmom. »Naša dolžnost... umazane in neumazane.«. Tu ponazarja kakšen je realizem. Cankar je proti realizmu in naturalizmu, ker ne dopuščata lastnega mišljenja. Tu celo obračunava s pripadniki Govekarjeve šole (realizem), katere član je bil nekaj časa tudi sam. Cankar odstopi od realizma in naturalizma, ker ne dovolita čustev in pristopi k novi romantiki, dekadenci, simbolizmu. Drugi del epiloga govori o tem, kako je Cankar svoje misli, čustva, duševna stanja preselil na papir in kako so njegovi modeli oživali. Poda svoj umetniški načrt zoper naturalizmu – »K vragu vse teorije. Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše – moje duše in njene lepote, njenega počutja, njene ljubezni in njenega sovraštva. » V tej povedi pokaže svoj odklon do naturalizma. Cankar prekine s posnemanjem, torej z 2000-letno tradicijo. Njegovo ustvarjanje bo izhajalo iz njegovih čustev, torej notranjih stanj, prividov, želja. Nič več ne bo to podoba sveta, ki ustvarja posnetke stvarne resničnosti.

Nato govori Cankar, da so pravi pisatelji, pesniki prezrti, in da se navdušujejo nad deli brez prave umetniške vrednosti. Bistvo je, da se Cankar odreče naturalizmu in realizmu.

Ivan Cankar: Kurent

Kurent je bajeslovno bitje, ki je imelo prvotno precej mračen značaj. Kasneje postane simbol nebrzdanega življenja, veselja, vina, je preganjalec zime. Cankarjev kurent ni burkež, zabavljač iz ljudskega izročila, ampak simbolizira Cankarja. Kurent slika v obliki romantične zgodbe razdvojenost slovenstva. Slovenci tavajo na eni strani med krčmo, pijačo in cerkvijo. Tava med večnimi domovinskim pesimizmom in katastrofalnim izseljenskim optimizmom. Bistvo je Cankarjev slavošpev slovenski zemlji in slovenskemu jeziku. Kurent je v tej zgodbi siromak. Je mlad, suh in neuspešen fant, ter že ob rojstvu mu napovedo, da to dete ne bo živel o. Kurent = slovenski Dioniz.

Kurent je želel postati cesar, mati pa je želela, da postane duhovnik. Mati se odloči, da bo postal hlapec ali kmet. Še preden to postane, pa zbeži in se odloči za življenje potepuha. Pri maši se zaljubi v deklico, ki ga ne mara. Igra na harmoniko, vendar poje zelo žalostne pesmi, zato ga pretepejo. Na svatbi igra veselo in nato želi plesati z nevesto. Ker ne zna plesati, pobegne s svatbe v gozd, kjer sreča škrata. Ta škrat mu v zameno za njegovo dušo ponudi čudežne gosli □ faustovski motiv. S temi čudežnimi goslimi pa kurent uspe, začne igrati veselo, ljudje ga vzljubijo. Cel o deklice ga vzljubijo. Hodi po slovenskih deželah in še najbolj obupani ljudje postanejo veseli.

Kurentova radost

V tem odlomku gre za Cankarjev slavošpev slovenski zemlji in slovenskemu jeziku. Ta odlomek je iz 2. poglavja, sicer je kurent sestavljen iz petih poglavij.

Slovenska beseda je beseda praznika, petja in vriskanja. V 4. poglavju govori Cankar od Ljubljani, v 5. pa govori o izseljevanju.

Žalostna procesija

Odlomek je iz 5. poglavja, ki govori o izseljevanju.

Kurentova magija vedno bolj blede in ne more prepričati, da bi se Slovenci izseljevali □ izseljenski optimizem. Kurent postane nebogljen in stopa po korakih smrti. Popolnoma obupa, uvidi, da ne more nič storiti, da bi preprečil izseljevanje. Kurent stopa za samo smrtjo, čaka ga torej smrt.

Ivan Cankar: Podobe iz sanj

To je zbirka 31 črtic ☐ črtic je 29, ker prva črtica nima naslova, zadnja pa ima naslov Konec. To je Cankarjevo edino delo, ki je nastajalo med 1.sv. vojno, med leti 1914-1918, in hkrati zadnje v njegovem ustvarjalnem obdobju. Glavni temi sta vojna in smrt. To je tudi edini tekst, ki je bil sprejet z vsesplošnim odobravanjem. Objavljen je bil v katoliški reviji Dom in svet.

Kostanj posebne sorte

Osrednji motiv v vseh črticah Podobe iz sanj je vojna. Vendar trpljenje ni več osebno, ampak prikazuje trpljenje kolektiva, umiranje in smrt celega naroda ☐ osrednji motiv. Osrednja ideja: Ideja o pomlajevanju in vstajenju naroda s pomočjo trpljenja in smrti.

Črtice lahko razdelimo v tri skupine:

1. V prvo skupino spadajo črtice, v katerih je fabula (zgodba) dobro razvita. Čeprav so te črtice zastavljene realistično, naturalistično, težijo k simbolizmu.
2. V drugo skupino spadajo črtice, ki imajo komaj prepoznavno zgodbo. Gre za pravljico-fantazijske tvorbe. Taka je črtica Kostanj posebne sorte.
3. V tretjo skupino spadajo črtice, kjer imamo samo alegorične slike, podobe. Taka je npr. črtica Smrt.

Tudi kompozicijsko je knjiga prava mojstrovina zaradi teh stvari:

- črtice grejo iz začetnega pesimizma v optimizem
- črtice težijo k deepizaciji zgodbe, torej iz epskega k lirskemu. Vse več črtic je brez dogodkov, zgodb. Veliko več je meditacij, grotesknosti, razmišljanja.
- Vse manj je avtobiografskega in vse več družbenega dogajanja.

Kostanj posebne sorte

Enooka Marjeta je predstavljena predvsem groteskno – eno oko, črna kocina, razvožena cesta vratu. Kostanj črpa moč za svojo rast iz mrtvakov, kosti. Življenjska moč slovenskega naroda izvira iz trpljenja in smrti (med 1.sv. vojno je padlo veliko Slovencev), vendar obstaja trden in krepak, tako kot kostanj.

Črtica se je razvila iz novele. Je kratka oz. najkrajša pripovedna zvrst. In ker je kratka, ji to onemogoča epskost in širino. Pripoved je le fragment, ki je omejen le na kratek del življenja. Razpoloženje je v ospredju. Opisuje položaj literarne osebe in teži v lirčnost in meditacijo (misli, razpoloženje). Cankar ima na začetku razmišljajoče uvode, predstavi nek problem človeštva, ki ga pripoved nato utemelji ☐ posebnost Cankarjevih črtic.

Gospod stotnik

Gospod stotnik je smrt, ki izbira mlade fante, ki imajo družino, zaročenke. Šele na koncu se vidi, da gre za smrt, ko se gospod stotnik odkrije pisatelju.

Alojz Gradnik (1882-1967)

Alojz Gradnik je sopotnik slovenske moderne, ker je jemal motive po slovenskih modernistih. Rodil se je v Medani na Primorskem. Oče je bil Slovenec, mati pa Furlanka. Nazorsko in umetniško se je izoblikoval pred 1.sv. vojno v ozračju slovenske moderne, od katere je dobil največ spodbud. Po političnem prepričanju je bil liberalec. V njegovi poeziji najdemo precej pesimizma in panteizma (vera v več bogov). Pri njem je bilo pomembno krščanstvo.

Njegovo pesniško ustvarjanje razdelimo v 3 skupine:

1. nacionalno-socialne pesmi ☐ opeva Primorsko, Brda in Kras
2. meditativne pesmi ☐ sem spadajo njegovi soneti
3. ljubezensko-erotične pesmi ☐ Velja za enega med največjimi pesniki erotične lirike po Prešernu. Večina teh pesmi je napisana kot izpoved ženske, ker znajo ženske bolje izražati čustva. Ta ljubezen, ki jo ponavadi izpovedujejo ženska usta ni srečna, ker je podvržena izkušnjam in bolečinam.

Alojz Gradnik: Pisma

Gre za ljubezenski ciklus sedmih pesmi. Nastal je leta 1914 v Padovi. Ciklus je več pesmi, ki se pomensko

in oblikovno povezujejo. Te pesmi izidejo v pesniški zbirki Padajoče zvezde. Gre za nov pogled na trikotnik, ki vključuje ljubezen, smrt in življenje, ker v teh pesmih izpoveduje ljubezen, ki je polna hrepenenja. Gradnik govori skozi živa usta ženske, torej je ženska lirski subjekt, ki toži za ljubimcem, ker jo je prizadel, ko jo je zapustil.

1. pesem □ Ženska sloni na balkonu in čaka svojega ljubljenega. Gre za motiv hrepenenja, čakanja. To se dogaja ponoči.
2. pesem □ Gre za spomin na skupno življenje. Izpostavljeno je še slovo. Na koncu se oglašča misel na smrt – »da trgam na tvoji jih krsti«.
3. pesem □ Zopet izpostavi motiv hrepenenja. Ponoči so njeni občutki, hrepenenja še bolj intenzivni kot prej, ker jo je zapustil.
4. pesem □ Izpostavi čutnost (tip, dotik). Zvrhan kelih vina – asociira na trpljenje (Jezus pri Zadnji večerji pije vino iz keliha). Vino ji bo pomagalo, da bo premagala trpljenje.
5. pesem □ Izpostavljena sta dva vodnjaka. Ženska se sprijazni s slutnjo, da se ne bosta nikoli več videla. Gre za moč zavesti, da bosta ljubimca za večno povezana, in če ne bosta telesno povezana, bosta duhovno povezana v globinah. To ponazori z dvema vodnjakoma. Vodnjaka sta prostorsko sicer ločena, vendar sta v globinah povezana. Pomembno je, da sta duhovno povezana, izpostavljena je možnost.
6. pesem □ Izpostavi motiv samomora □ smrt. Duhovna povezanost je možna šele po smrti. Ženska začne dvomiti v to, ali se bosta po smrti res srečala, ali je življenje po smrti sploh možno. Ugotovi, da duhovna ljubezen po smrti enostavno ni dovolj. Ženska ni zmožna živeti brez čutne ljubezni, dotikov. Tudi čutnost je pomembna.
7. pesem □ Gre za samopodobo čutnosti. Izpoveduje strasti, ki premagajo smrt. Gre za ljubezen s telesom – kri, žile, prsi. Odloči se za popolno, strastno ljubezen. Gre za princip, ki uravnava življenje, je totalna človeška ljubezen. Ljubezen je tista, ki uravnava življenje in ne smrt.